

Лизбет Любенова

**ПОСЛЕДНИТЕ БЪЛГАРСКИ
ВЛАДИЦИ В МАКЕДОНИЯ**

София, 2012

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Лизбет Любенова, съставител, 2012

© Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-619-152-070-1

ПОСЛЕДНИТЕ БЪЛГАРСКИ ВЛАДИЦИ В МАКЕДОНИЈА

Съставител
Лизбет Любенова

№ 1 Благой Шклифов ◦ *На кол вода пиехме*

№ 2 Коста Тодоров ◦ *Изповедта на една луда балканска глава*

№ 3 Св. Иван Дочев ◦ *Сага за балканската война*

№ 4 Благой Попов ◦ *От Лайпцигския процес в сибирските лагери*

Съдържание

ЛИКВИДИРАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРНА И РЕЛИГИОЗНА ИДЕНТИЧНОСТ В МАКЕДОНИЯ И ТРАКИЯ ПРЕЗ БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ.....	7
--	----------

Лизбет Любенова

ПЕЛАГОНИЙСКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ	15
ВЕЛЕШКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ.....	47
ВОДЕНСКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ	71
ДЕБЪРСКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ.....	101
ДРАМСКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ.....	145
КОСТУРСКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ.....	149
ОДРИНСКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ.....	155
ОХРИДСКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ.....	169
СКОПСКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ	237
КУМАНОВСКО АРХИЕРЕЙСКО НАМЕСТНИЧЕСТВО	293
ТЕТОВСКО АРХИЕРЕЙСКО НАМЕСТНИЧЕСТВО.....	307
СОЛУНСКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ.....	313

ГЕОГРАФСКИ ПОКАЗАЛЕЦ	337
-----------------------------------	------------

Лизбет Любенова

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ.....	393
------------------------------	------------

Лизбет Любенова

ЛИКВИДИРАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА КУЛТУРНА И РЕЛИГИОЗНА ИДЕНТИЧНОСТ В МАКЕДОНИЯ И ТРАКИЯ ПРЕЗ БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ

Лизбет Любенова

Българската екзархия в Цариград има превратна съдба през годините от нейното основаване през 1870 г. до ликвидирането ѝ през 1945 г. Нейната динамична и доста комплицирана история все още чака своя летописец. Известните до днес публикации обхващат главно периода до смъртта на Екзарх Йосиф (1915), като вниманието на изследователите е насочено предимно към личността на Екзарх Антим I, Екзарх Йосиф I, а напоследък и към Екзарх Стефан Български. Изключение правят изданията на Патриарх Кирил за историята на Екзархията след Освободителната война, но те отразяват един ранен период. Историята на самата институция, отношението ѝ към Св. Синод в София, връзките ѝ с българската държава, икономическата база на нейното съществуване, както и вътрешното ѝ устройство все още са изследвани частично и незадоволително.

За живота на епархиите в Македония и Тракия – тяхното възникване, архипастирската дейност на техните митрополити и незавидната им съдба – се знае твърде малко от обобщаващите трудове на протопрезвитер Стефан Цанков или от периодичния печат. Довоенните издания, отнасящи се до просветното дело на Екзархията или нейната благотворителна дейност в Македония, са малки студии без претенции за пълнота и обективност. Изданията напоследък книги на Борис Цацов и „Летописите на Българската православна църква“ до голяма степен запълват нуждата от подобна информация, но липсата на препратки към ползваните източници в тях ги класира по-скоро към справочната, отколкото към научната литература.

Тези съображения стоят в основата на нашия интерес към запазените Рапорти на българските владци в Македония и Тракия в периода 1912–1913 г. Разпиляни в различни фондове, при това не винаги подредени в тяхната цялост и хронологична последователност при архивистичната им обработка, те се нуждаеха от преоткриване и систематизация. Подбраните тук текстове дават ясна представа за отношението на нашите съюзници по време на двете Балкански войни както към българското духовенство, така и към екзархийските учители. Тук е мястото да обърнем внимание и върху един друг факт – прогонването на нашето духовенство е съпроводено и с изнемване на митрополитските архиви, чиято съдба до ден днешен неизвестна. Дали са унищожени на мястото или са пренесени в съседни държави – отговор на този въпрос засега няма в научното пространство. По тази причина оцелелите Рапорти придобиват още по-голямо значение като автентичен и неподправен източник за драматичните дни на Балканската и Междусъюзническата война.

Редица от описаните в Рапортите зверства са известни още от времето на Карнегиевата анкета, от събирателската дейност на проф. Л. Милетич, от консулските и дипломатическите донесения. Те обаче акцентират главно върху съдбата на бежанците и гражданската история. Събраните тук Рапорти дават друга гледна точка – съдбата на екзархийското ведомство, ликвидирането на българската културна и религиозна идентичност в Македония и Тракия по време на Балканските войни, прогонването на владците от техните епархии, психическият и физическият тормоз над беззащитното православно население. В редица случаи те дописват информацията, която гражданските документи представят индиректно, тъй като самите владци са свидетели на част от ужасите, съпреживяни и от тях.

Повечето от Рапортите са писани лично от българските митрополити. Някои обаче само препращат донесенията на своите архиерейски наместници, които, оставайки и след тяхното депортиране, продължават да събират сведения за случващото се в съответната епархия. Информацията е изключително пунктуална, изложена в повечето преписки по дни, с конкретно обозначаване на лица и събития по населени места. В текстовете не са спестени нито сръбските цинизми, нито гръцките извращения над населението. Напротив, разказите често се прекъсват от цитати на

реплики, произнасяни от безчинстващите окупатори. Това прави изложенията изключително живи и автентични. Тук можем да прочетем сведения на свидетели за убийството на архимандрит Евлогий, за изгарянето на учителя А. Лютвиев, за малтретирането на игумени на манастири или знаковата сцена с плесницата на сръбския престолонаследник заради отговора на десетгодишно дете, чистосърдечно казало, че е българче.

Извън тази служебна църковна преписка, в документалния сборник са приложени и писма на арестувани и изтезавани български интелектуалци и първенци, пребиваващи в чуждестранни затвори. В тях те описват от първо лице не само своята зловеща съдба, но и случващото се с техни съграждани, роднини и приятели. Тази преписка е отправяна към Българската екзархия с молба за намеса и помощ, поради което нейното логично място е сред църковната документация. Изключително емоционален е документът за положението на българите в първия концентрационен лагер в Европа – на остров Трикери. Интересът към това събитие напоследък се поднови и всички опити за замъгляване и скриване на истината остават безсмислени на фона на разказите на самите оцелели потърпевши.

В документалното издание са включени и сведения за положението на българите в Одринския вилает след приключването на Балканската война. Умишлено в заглавието не сме отразили това, тъй като екзархийското ведомство в Одрин и Лозенград не е ликвидирано, а продължава да съществува и при наместниците на Екзарх Йосиф. Заглавието „Последните български владици в Македония“ също не отразява напълно съдбата на всяка епархия и на нейния митрополит, тъй като мнозина от тях остават живи и се завръщат за кратко в своите законни епархии по време на Първата световна война. Други обаче не доживяват този втори крах на българския национален идеал и в този смисъл те наистина остават „последни“ за своето изстрадало паство.

Сведенията на Репортите и тяхната достоверност са едни от малкото документи, които са легитимирани и то от международни представители – членовете на известната Карнегиева комисия. Няколко страници от тях, главно донесенията на Охридския митрополит Борис, дори са прецитирани в докладите на Карнегиевата анкета. Заслугата за това е главно на руския историк, политик и държавник Павел Милюков, както и на английския журналист

Хенри Брайлсфорд, които пренебрегват сръбските и гръцките заплахи и съвместно разкриват асимилаторската политика спрямо българското население в Македония.

Относно политическата страна на процесите, протичащи по време на двете Балкански войни, предпочитаме да ограничим своя коментар, тъй като документите са достатъчно наситени с безспорна информация. Водещи анализатори като Маршал Маклуън искат да ни убедят със своите теории за „глобалното село“, че светът вече е скъсал с етнонационализмите от миналото. Пиер Бурдийо дори смята, че „хабитусът“ е отживелица. Един привърженик на транснационализма – Арджун Ападурай, все пак си задава въпроса: „Защо някои държави слизат от международната сцена, докато други трескаво се опитват да се качат на нея.“ Ако се опитаме да обясним съвременната ситуация в нашия регион с теориите на Урс Алтермат за „времените зони на национализма“, може би без излишна ирония трябва да кажем, че Македония днес живее в пълно безвремие, а Сърбия няма и намерение да излиза от него. Достатъчно е да проследим съдбата на някогашните български села, разпокъсани днес между три съседни държави, за да се убедим, че всички усилия на Белград да посърби Балканите са били напразни – твърде малък е процентът на населението, което според последните преброявания в някогашните български селища се смята за „прави сърби“. Дори най-яростните глобалисти признават, че семейството си остава „класическо място на социализацията, което никога няма да изчезне, защото препредаването на културата е тясно свързано с възпроизводството“. И тъй като това ни изглежда логично, бихме задали контравъпрос: тъй като днес от нашите съседи албанците се възпроизвеждат най-много, не е ли близък денят, когато ще започнем да граничим с тях... Докато македонците продължават да хабят националната си енергия в словесни битки с мними врагове, шиптарите успешно изкупуват поземлената им собственост и започват да доминират в икономическото пространство.

Днешният свят наистина изглежда малко шизофреничен в стремежа си за безродственост, в изграждане на битие „без корени“, с отчуждението и психологическите дистанции. Въпреки своята показна театралност, македонският позакъснял национализъм обаче звучи не по-малко смущаващо. В традиционната антропологична терминология такава поведенческа поза предполага наличието на „проблем с окултуряването“. Едва ли някой

здравомислещ човек би искал в близко бъдеще да живее в един Балкански Дисниленд, а още по-малко в етномалцинствен Джу-расик парк.

* * *

Накрая бихме искали да маркираме архивистичните параметри и структурирането на документалния сборник, тъй като тук принципите на хронологичния и тематичния подход са приложени съвкупно.

Българските епархии в Македония и Тракия възникват по различно време. Най-ранните от тях – Охридска и Скопска – са узаконени след всенародни допитвания (истиями) през 1873 г., в които населението категорично заявява своята българска принадлежност и желанието си да премине в лоното на Екзархията. След Освобождението на България те са ликвидирани, за да се възстановят отново по силата на султански бера̀ти: през 1890 г. – Охридска и Скопска, 1894 г. – Велешка и Неврокопска, и 1897 г. – Пелагонийска (Битолска), Дебърска и Струмишка. В тях резидират български митрополити, които управляват своите духовни епархии с помощта на архиерейски наместници. Въпреки че липсва законова санкция, от документите се вижда, че за митрополии са смятани също и Воденска, Драмска, Костурска, Одринска и Солунска. За улеснение при ползването на документите обаче епархиите не са подредени по старшинството на тяхното създаване, а по азбучен ред. За всяка от тях поотделно Рапортите са класирани по времето на тяхното написване, а не по грифа на получаването им в Екзархията, което често е с голямо закъснение заради военните условия. Последните два документа са от Цариград и София, и отразяват позицията на българите от Македония, живеещи в османската столица, както и на българските владци след прогонването им от техните епархии.

Всички документи са номерирани и придружени с аотирано съдържание. Изходните данни – дата, място на издаване и адресат са поставени под заглавието, независимо къде са отразени в текста. Легендата под всеки документ включва изходни архивни данни и вид (ръкопис или машинопис) на оригинала.

Рапортите на българските митрополити не са запазени изцяло. От текста личи, че много от тях не са достигнали нито до

София, нито до Екзарх Йосиф в Цариград. По тази причина след прогонването и установяването им в София или другаде, някои от македонските владци са пренаписали данните за отминалите събития. По тази причина в някои текстове има повторения. Те са запазени, тъй като отделните Рапорти не се припокриват изцяло. Напротив, дори в онези, които са написани повторно, има добавки на сведения, които владците са получили от македонските бежанци, прогонени след тях от родните им огнища.

Друга особеност, която също е запазена, се отнася до адресата на селището, за което се дават сведения. Има Рапорти, например от Пелагонийския митрополит, които се отнасят за положението на населението в Дебърско. Независимо от това, този документ не е класиран в Дебърска митрополия, а в Пелагонийска. Този подход е предпочетен, тъй като сведенията понякога са доста смесени и едно разкъсване би лишило текста от неговата вътрешна логика. Други Рапорти са запазени само в отделни извадки, без дата, начало и край. Независимо от това, те са поставени на съответното място в зависимост от информацията и вътрешната датировка в текста.

Относно езика на Рапортите е запазена максимално архаизацията на думи и изрази, което позволява на читателя да усети пряко духа на времето, както и да почувства езиковата култура на всеки архиерей. Подменени са само онези думи, които звучат прекалено неблагозвучно или са употребени граматически неправилно под натиска на напрежението и липсата на време за писане. Буквата „ъ“ в края на думите е избегната. Всяка намеса на съставителя е отразена в бележка под линия, посочваща оригиналния текст или други пояснения. Добавките на съставителя в самия текст са в квадратни скоби, а думите в кръглите скоби са на самите автори.

Изказваме своята благодарност на Любомир Юруков¹, който благородно ни предостави илюстративен материал от своята уникална колекция, като част от снимките се публикуват за пръв път.

Накрая на текста са дадени бележки за най-често срещаните в документите села и лица. Пълното азбучно изреждане се оказва не-

---

¹ Любомир Юруков е представител на издателство „Изток-Запад“ в редакционната колегия на библиотека „Забравените българи“ и осигурява илюстративния материал към всяка от излизащите в нея книги. – Б.изд.

целесъобразно, тъй като сведенията са изключително много, често се повтарят и това би натоварило научния апарат, който и в този си вид е обемен. Обърнато е внимание на български села, които вече са изчезнали от географската карта или са запустели, както и на лица, за които няма данни в друга специализирана литература.

Убедени сме, че този документален сборник за последните български владици в Македония, по различни причини ще намери както своите противници, така и своите доброжелатели. Достатъчно удовлетворителен е все пак фактът, че и двете страни ще бъдат негови читатели. За нас издаването на тези документи е повод да припомним за невинните жертви, покосените животи, съсипаната младост и поруганата чест на цяло поколение хора, чийто единствен грях е бил този, че са се родили българи...

ПЕЛАГОНИЙСКА БЪЛГАРСКА МИТРОПОЛИЯ

митрополит АВКСЕНТИЙ ПЕЛАГОНИЙСКИ

№ 1

**ДОПЪЛНЕНИЕ КЪМ СВЕДЕНИЯТА ЗА СРЪБСКИТЕ
БЕЗЧИНСТВА В БИТОЛЯ¹**

Битоля, 22 април 1913 г.
Към № 733 от 18.IV.1913 г.

Официалните представители на сръбските окупационни власти започват най-безсрамно да се подиграват и ругаят българското свещенство, църквите, духовните власти и пр.

Така например на 19 того е бил привикан в околийското управление в гр. Битоля българския свещеник Стоян п. Димитров от с. Средно-Егри, Битолско и под предлог, че бил заставял съселяните си патриаршисти да посещават на празничните богослужения българската черква в селото, бил обсипан от самия началник среза с най-цинични псувни, като „бугарашки поп“, бивши „комита“, пък и настоящи такъв. Хулен и псуван бил на „бугарска вера“, като не била пощадена и „бугарашката митрополия и владика“. В стаята пък, съседна с канцеларията на началника, някой си старши стражар ударил п[оп] Стояну няколко плесници. Зашеметен от силните удари, той бил пуснат да си иде в селото със строга заповед, да не посмее да се отбие някъде из града, с цел да се оплаче, нито да обади за станалото. За по-голяма сигурност в ненарушението на тая заповед, двама войници изпратили п. Стояна до извън града и го следили зорко, докато той взел пътя направо за с. Средно-Егри.

По същото време в околийското управление бил изследван по истото дело и селския кмет Атанас Димитров, комуто покрай многото псувни и нападки, недостойни да излязат даже из уста на един хамалин, било казано, че той пък и съселяните му не трябвало да се черкуват в местната си българска черква, наречена от началника „циганска“ черква, а да посещават патриаршеската

---

¹ Не намерихме по-ранен рапорт за Битоля.

такъва в селото. И на кмета било казано, под закана за смъртно отмъщение, да не посмее да се оплаче, нито обади някому за станалото.

Всъщност, нито поп Стоян, нито селския кмет са заставяли някога съселяните си патриаршисти да посещават българската черква в селото. Препоръка в тая смисъл направили на патриаршистите няколко сръбски войници, които на 7.IV., като дошли в селото да се черкуват и видели, че няма служба, а липсата на такъва им се е пояснила с разделението малкото инак село на два лагера по духовно ведомство – патриаршисти и екзархисти. Войниците препоръчали на селяните да посещават славянската служба, която те нарекли сръбска.

На 21.IV. Битолският околийски началник привикал в с. Могилата кметовете, азите и поляците от всички села, влизачи в Могилската община, плюс енорийския свещеник в с. Кукуречани Н. Благоговейнство Василий Колев. При поединично привикване в отделна стая началникът дал на всички тях наставления: да не прибират в селата нелегални личности, забележат ли такива в районите си – незабавно да известят на властта и пр. Тези наставления били изказани от началника в такъв нервен и див до отвлечение¹ тон (циничните псувни явно служат като неминуемо украшение речта на началника-представител на правовия ред и държавния авторитет), щото издавали едно крайно неприязнено и едва ли не кръвно настроение от негова страна към невинните и толкова измъчени селяни. На интелигентния и скромен свещеник Василий началникът си позволил да удари със собствената си ръка два силни плесници, които съпровождал със съчиненото от него обвинение, че той не рачил да извърши духовните треби на „четирите сръбски семейства в с. Кукуречани“. Подигран бил с прозвището „бугарашки поп“, „кумита“ и пр. Заплашен бил със смърт, ако и занаяпред продължи да не обслужва казаните 4 семейства. трябва да се забележи, че в Кукуречани съвсем няма сръбски или сърбомански семейства и че свещеник Василий Колев не се [е] отказвал никога от да удовлетворява религиозните нужди на пасомите си без изключение.

Могилчанецът Секула Георгиев, прекорван Кантар, досегашен селски кмет, бил бит най-жестоко с юмруци от самия начал-

---

¹ В текста „отвърщение“.

ник. Ударите по главата и челюстите били толкова силни, щото от един такъв С. Георгиеву бил счупен един зъб. С. Георгиев Кантар бил тутакси уволнен от длъжността кмет в с. Могила. Също тъй уволнен бил и Никола Димков от кметската длъжност в с. Карамани, същата община.

На п. Василий Колев бил направен намек за някакви негови оплаквания, направени пред митрополията ни.

След това на общо на всички привикани било заповядано да не посещават митрополията ни, за да се оплакват за каквото да било, защото в противен случай щели да отговарят с главите си. На свършване началникът казал: „Ако ние (сръбската власт) останем тука завинаги, вие всички ще бъдете сърби. Не останем ли, бъдете каквото щете – турци или цигани...“ По-късно той иронически подхвърлил: „Ако остана аз, всички ви ще направя големи зенгини (богати)“, с което тълкувал девиза на окупационната християнска власт: да съблече населението и го опаше с ремък.

От Прилеп достигат сведения, че без всеки повод, без що-годе законно основание, напоследък властите започнали да арестуват бившите български четници.

За Великденските празници на гражданите било заповядано да украсят къщите си със сръбски трикоълорни флагове. Несъобразилите се с тая разпоредба били глобени по три динара.

гр. Битоля, 22 април 1913 год.

ЦДА, Ф. 246 к, оп. 3, а.е. 138, л. 344–346. Машинопис.

№ 2

**НАСИЛИЯ ОТ СТРАНА НА СРЪБСКИТЕ
ОКУПАЦИОННИ ВЛАСТИ НАД БЪЛГАРСКОТО
НАСЕЛЕНИЕ В БИТОЛСКО**

**Битоля, б.д. (след 29 юли 1913 г.)
Към № 733 от 18.IV.1913 год.**

1) Направените от страна на управляющия руското консулство тук постъпки по въпроса на взводния Захарий Спасов (т. 5, Приложението към Рапорт № 701 от 29.VII.), останаха безрезультатни. На казания З. Спасов е отнета всяка възможност за отпътуване към Солун, поради което той и до сега продължава да стои в гр. Битоля.

2) Над българското централно училище в гр. Битоля, приспособено първоначално за болница, а по-късно за казарма, от дождането на сръбските войски се развяваха два български флага. На 27.III. двама старши войници се качиха на покрива и изпоксаха флагите на дребни парчета.

3) На 30.III. привечер стружкият гражданин Каваев, 30-годишен, по занятие механджия, бил взет от дюкяна си в гр. Струга от един сръбски стражар и откаран в турския квартал в града, недалеч от едно теке. Там се явил местният командант места с двама още други стражари. Каваев бил поставен пред един новоизкопан ров в подобие на гроб и поканен да каже „бил ли е в турско време комитаджия и кои му са другарите?“ Каваев отговорил, че никога в живота си не се е занимавал с комитаджилък. Сочейки на рова, командантът казал Каваеву: „тоя гроб е приготвен за тебе“ и по даден знак стражарите го повалили на земята и са го били немилостиво с тояги. Побоят бил спрян едвам, когато жертвата паднала в безсъзнание. Каваев бил пуснат на свобода с думите, че „същата участ очаква и другарите му българи“. Домашните на бития се отнесли за медицинска помощ, но местният лекар турчин, по заповед свише, отказал е такава.

4) Над входа на черквата „Св. В. М. Неделя“ край гр. Битоля има стар надпис „Българска църква Св. В. М. Неделя“. През нощта на 30 срещу 31 март неизвестни хора са зацапали с гъста черна боя думата „Българска“. На това явление тук не се гледа като на проста случайност. Най-малко то издава злобата и настроението на местните сърбомани, а може би е и първа стъпка към осъществление замислени планове и нечисти намерения по отношение на народната светиня. На направените постъпки пред властта окръжният управител отговори, че то било работа на някои вагабонти и че ще нареди следствие за изнамиране виновниците и за тяхното наказание. Отвореното обаче следствие не даде никакви резултати.

5) На 2.IV. бил произведен обиск в къщите и дюкяните на битолските граждани Братя Русамарови, Братя Спанакеви и Борис Гавазов. Взети са от дома на първите парчета от турски войнишки униформи, изоставени някога от забегнали отомански войници, после изпокъсани и употребявани за разни нужди. От хана на вторите взето е едно хубаво седло, а от дома на третия – един щик от турска маузерка. Мотив за обиска било диренето на скритото оръжие, каквото съвсем не било намерено. За конфискуваните гореотбелязани невинни вещи и на тримата домакини е взета глоба от по 100 динара. На доказателствата на Спанакеви кога и от кой търговец са купили седлото, не било обърнато внимание. Просто съвсем произволно е било изказано подозрението, че то е войнишко и откраднато.

6) На 7.III. биде арестуван в Битоля бившият български четник Петър Павлов от с. Оптичари, Битолско, който напоследък се бе наредил като пъдарин в родното си село. Видимият предлог на арестуването му било обстоятелството, че той бил заловен, макар и при изпълнение на длъжността си, със забранено оръжие – турска маузера, а всъщност той е бил подозрен и обвинен, че увещавал населението да не се поддава на агитации от сръбска страна, ободряващ ги с уверението, че наскоро в Битолско щели да пристигнат български войски и пр. Той биде освободен на 30.III. и както сам уверява, срещу 10 лири рушвет даден на околийския началник. Сега той разправя, че в продължение на 23-дневния си арест като по програма всяка вечер бил подлаган на жесток и немилостив побой. И само 23 дена бяха достатъчни, за да излезе П.

Павлов от затвора със сломено здраве¹. При освобождението околийският началник лично му е казал да не посмее да обади някому, че е бит, защото, в противен случай, върне ли се още веднъж в околийското управление, няма вече жив да излезе от там. Първите 4 денонощия той бил задържан в един нуждник, по-късно пак заставян да чисти нуждниците на околийското управление.

7) Същият Петър Павлов разправя, че едновременно с него бил арестуван и някой си ходжа из с. Острец, който тоже бил изтезаван, за да открие складираното уж оръжие в тяхното село. Най-после бил освободен полупребит и то срещу откуп от 300 динара.

8) Българинът Стойче Дишков из Карамани, Битолско, бил арестуван и заставен да предаде пушката си, която уж укривал дома си. Като не сторил това, вероятно защото не разполагал с пушка, за да се избави от затвора и за да избегне угрозящите го инквизиторски мъчения, дал рушвет 500 динари.

9) В последните дни на м. март прилепският гражданин Тренко Цветков е бил глобен с 40 динари, за дете бил заловен да чете български вестник „Вечерна поща“.

10) На 5.IV. селският учител Симеон Михайлов, родом от гр. Щип, с редовна „дозвола“ щеше да отпътува до Солун и от там за родното си място. На железно-пътната гара му било заловено едно официално митрополийско писмо с най-невинно съдържание, адресирано до Делегацията на Св. Екзархия в София. Само за това „велико“ престъпление, учителят е бил бит и задържан на 15-дневен арест.

11) На 5.IV. в с. Битоля в полицейския участък сега наименуван „Св. Неделски“, е бил бит по най-жесток начин българинът Георги Христов, родом от с. Вехчани, Охридско, съдържател на „Търговски хотел“ в гр. Битоля. Побоя извършил сам поручикът Милан С. Михайлович от 18 полк на Дунавската дивизия, в присъствието на неколцина жандарми. На края заповядано му било да не посмее да се оплаче някому, защото ще пати по-зле. Единствената вина на Георги Христов е тази, че е българин. Подмятано му било, че още не е сменил българската фирма на хотела си със сръбска; че препращал някакви си комитетски писма към Охрид и обратно; че приказвал из града, какво в Битоля наскоро щели да

---

¹ В оригинала „здравие“.

пристигнат български войски и много други още никога от него не вършени, нито приказвани работи.

12) Напоследък в Битолско и Прилепско властите нареждат списъци на мъжкото население от 20 до 26-годишна възраст. Подозира се, че предстои събирането на новобранци и че за тая именно цел се готвят въпросните списъци.

13) Неотдавна общинският съвет в гр. Битоля избра измежду своята среда една осмочленна комисия с предназначение да посети Белград, за да се запознае с благоустройството на столицата в разните отношения и виденото и проученото там в най-близко бъдеще да приложи по отношение на гр. Битоля. Скоро за всички тук стана явно, че истинската мисия на депутацията на общинския съвет е да поднесе пред стъпките на Н. Величество сръбския крал верноподанически чувства от страна на битолското гражданство, да поблагодари на скупщината и правителството за проявената дейност по освобождението на Битолския край, да моли, щото последният да бъде анексиран към Кралство Сърбия и да остане завинаги неразделна част от нея и пр., и пр. В депутацията трябваше да участвува и един местен българин. Обаче пет души по-предни граждани избрани последовно за горната цел по свой почин и решение, без ничие влияние, намерили са за добре да отхвърлят избора. Така, че на 16.IV. комисията отпътува за Белград без български представител в своята среда. Тя се състои от 3-ма сърбомани и по един турчин, евреин, влах и грък. Отказът на избираните българи да вземат участие в депутацията направи силно впечатление, както на окупационните власти, така също и [на] консулското тяло и на другите нации в града.

14) Сближението между сърби и гърци офицери, войници и граждани, се прояви през Великденските празници в интимни срещи, гощавки, пиянствуване и провикване в локали и по улиците даже: „Да живее Сърбия“, „Да живее Гърция“, „Долу България“. Нашето гражданство с насмешка и съжаление гледа на голямата изпадналоост на братята съюзници.

гр. Битоля

ЦДА, Ф. 246 к, оп. 3, а.е. 138, л. 336–340. Машинопис.

№ 3

**НЯКОИ СВЕДЕНИЯ ВЪРХУ НАЧИНА НА
ЕКСТЕРНИРАНЕТО ОТ СТРАНА НА СРЪБСКИТЕ
ВЛАСТИ ГРУПАТА ОТ 54 ДУШИ УЧИТЕЛИ ИЗ
БИТОЛСКО, ПРИЛЕПСКО И РЕСЕНСКО**

б.д., б.м. (след 30 юли 1913 г.)

На 17 юний, веднага след започването на военните действия между България и Сърбия, сръбските власти в гр. Битоля започнаха масово да хвърлят в затвора българското население – преимуществено свещениците, учителите и по-видни граждани. Така в продължение на първите три дни – 17, 18 и 19, в Битолския затвор се озоваха повече от 600 души българи от Битоля и Битолско. Същото, в по-голям или по-малък размер, се случи и в другите околийски центрове в окръга. На първо време органите на властта се помъчиха да се представят, видимо поне, внимателни към учителството и към по-видните и интелигентни граждани. От високопоставени сръбски чиновници казаха ни се успокоителни думи, че не сме арестувани, а само „притворени“, че никой от нас не е обвинен, нито предаден на военния съд, но, бидещем българи, новото положение на работите наложило задържането ни в затвора, за избегване възможни смущения и при съображение, че окръга е изпразнен от войски, които току-що бежа заминали към Вардара и Овче поле. Каза ни се още, че задържането ни в затвора не ще продължи повече от 3–4 дена. Грубите факти обаче скоро изобличиха лицемерното държане на властта и привидната нейна благосклонност. Любезните наши „успокоители“ не изпуснаха да ни съобщят, че в затвора ние трябва да считаме живота си по-сигурен, тъй като във при съществуващото настроение на духовете възбудени войници леко и безнаказано би могли да ни светнат по някой куршум и туй то.

Докато по такъв начин нас приспиваха и залъгваха, по отношение на затворниците селяни и еснафлии полицейският камшик и най-грубото третиране бяха напълно в ролята си.

От 17 юний до 13 юлий нас задържаха в строго заключение, без всяко съобщение с вънкашния свят. След отстъпването на българските войски от Криволак и Гевгели, от Щип и Кочани, окръжният началник и нему близките захванаха да се провикват: Свърши се: „Бугарска пропала“ и се започна освобождаването на по-долната ръка еснафлии и селяни. На всички освободени под страх на най-тежко наказание заповедваше се да не се занимават с политика и с национали агитации. Искаше се националното им обезличаване, като важна стъпка към скорошното им посърбяване. Вън се започна насилственото събиране подписите на гражданството върху специално приготвени тефтери за всеки полицейски участък поотделно. С тия подписи се декларираше, че „населението от памти века било сръбско, че турците завоювали страната от сърбите, че по-късно Българската Екзархия, подпомагана от турските власти по пропаганден ред и с помощта на терористически чети направила това население „бугарашко“, но че сега то, освободено от сръбските войски се усеща свободно от всякакви физически и морални давления и декларира своята истинска народност.

В декларациите се правеше още намек, че Екзархията обещава на населението и политическа свобода, ала напусто. Българските войски отишли сега в Тракия да освобождават гръцко население и да завладяват чужди земи.

На 10 юлий на учителството се направи предложение, по наредба на Главната квартира, да се откаже от ведомството на Св. Българска Екзархия и да приеме сръбски държавни или общински служби, като за тая цел всеки поотделно незабавно да се отправи надлежно с писмено заявление (молба). Даваха ни се уверения, че всички ще бъдем назначени на длъжности, съответни на досегашните ни такива и то с много по-високи заплати, и че прослужените ни години, прекарани на българска служба, ще бъдат непременно зачетени за пенсия. Това беше една подмамка за учителството с цел да го изложат, унижат и тикнат в пътя към посърбяване. Неискреността, явното двусмислие и тенденциозност на властта личеха на всяка стъпка. Помолихме да не бъдем морално изнудвани и нашата съвест насилвана, а да бъдем оставено свободно да живеем в местата си за сега поне, до като окончателно се определи политическото положение на страната, като сръбски поданици, без обаче да заемаме каквато и да е служба – екзархийска или

сръбска. Веднага след това, същия час още, каза ни се, че по силата на една окръжна заповед от Главната квартира, ще бъдем екстернирани на следния ден и че трябва да се приготвим за това. На нашите заявления и молби, че ние всички сме хора местни, а не чужденци, че повечето от нас са семейни и с голяма челяд, че като родени и отрасли в областта (в Македония) имаме що-годе имоти и друг вид връзки с нея; че е справедливо и законно да се предостави на нас самите да решим въпроса за своето изселване или не от родните си места, но само след като окончателно се изясни положението и пр. – не се обърна никакво внимание. Последните думи на властите бяха: „вие получавате заплата от България макар и чрез Екзархията. С България ние сме във враждебни, военни отношения, следователно в нашите очи вие сте агенти провокатори на неприятелска държава.“ С презрително пренебрежение се погледна на възраженията ни, че мнозинството от учителството получава заплатите си от местните църковно-училищни общини. И така и нашата съдба бе строго и неотменно предрешена, и ние трябваше на 13 юлий да вървим в изгнание.

Първоначално каза ни се, че ще бъдем екстернирани през Солун, като по повод [на] нашето заявление ни се обеща военна охрана за безпрепятствено минаване през гръцката зона и излизане на някой европейски параход. По молбата на нашите домашни, с взимане [на] нужните в случая предохранителни мерки сериозно се бяха завзели английският и австро-унгарският консули в гр. Битоля, г-да, г-да Жеорж Грей¹ и Карл Халла. По всичкото време на нашия затвор и двамата тези любезни господа хранеха голям интерес за нашата съдба и за облекчение на нашето положение в затвора, както и до край на екстернирането ни ние дължим много на тяхното застъпничество. Нашата най-дълбока благодарност и признателност за тяхната хуманност! Хвала им за достойнството, с което те заемат² важните и деликатни постове! За голямо съжаление, обаче, по неизвестни нам причини, в предвечерието на отконвоирането ни властта измени маршрута на нашето екстерниране, и вместо през Солун, на 13 юлий в 3 часа след полунощ отконвоираха ни през Прилеп за Велес. Тоя 18-часов усилен и непрекъснат ход прекарахме на реквизиционни файтони. На 10 минути извън

---

¹ Така е в оригинала – всъщност става дума за Чарлс А. Грейг.

² В текста „занимават“.

Велес конете на един от файтоните умряха вследствие [на] усиления ход. В 10 часа вечерта ние бяхме вече във Велешкия затвор и настанени, в една приземна, низка, тъмна стая, която по воняцията в нея въздух в нищо не се отличаваше от настоящи нужник. Пък и самите общи заходи на затвора бяха прилепени до същата стая и отделени от нея от едно полусрутено болме. В горния етаж на затвора бяха арестувани около 140 души по-първи велешки граждани и учители. Скоро се яви пред нас местния военен командант, по чин полковник, и между другото иронически подхвърли: „че ние не сме били хора за подобен затвор“, но по липса на хотели във Велес и по причина на късното ни пристигане нямало възможност да ни се намери по-удобна стая. Добави обаче, че в Скопие ни очаква по-добра обстановка. Под страх на смъртно наказание той ни заповяда да не си позволим да разменим нито дума, било гласно, било мимически със затворниците велешани.

Сутринта пак се яви в затвора околийският началник и ни съобщи, че в 2 часа след пладне ще бъдем с трена отконвоирани за Скопие. Помолихме да ни се даде възможност да наемем кола или хамали за пренасяне багажа ни до гарата. Отговори ни се, че всички коли, частни и обществени, били заети с пренасяне ранени от Радовиш, но „хамали ще имате непременно“. За съжаление обаче в два часа стражата не позволи на хамалите да се доближат до нас и натоварени с багажа си в строг ред бидохме закарани към гарата като най-големи престъпници. Нещо повече. От правителствения дом за гарата води малък мост на Вардара, който скъсява пътя наполовина. По мимо това нас за по-голям салтанат, види се, минаха на официалния мост. Хубавия град Велес с доблестното свое българско гражданство, което от половина столетие насам при разни режими и условия достойно [е] отстоявало своите национални и църковно-училищни права, днес представляваше настояще мъртвило. На два пъти – при дохождане и отиване, ние пребродахме града и освен заключените в затвора, не видяхме жива българска душа. И в нашия ум се рисуваха в най-грозни краски сръбския терор, упражняван върху несломяемия некогаж дух на българското гражданство в гр. Велес – един от най-културните български центрове на злочеста Македония.

Положението ни на Велешката гара бе грозно. От два до пет часа държаха ни неподвижно на слънце до сам нужниците и при една много неблагоприятна обстановка: дълъг санитарен трен,

чиито начало и край не се виждаха, композираше се за Скопие. Неудържимо озлобление и скърцане на зъби бе от страна на горни и долни чиновци. Саркастични изрази и закани ни бомбардираха от вси страни, така че най-малкото възражение от наша страна би било достатъчен повод да бъдем нападнати и избити от заобикалящата ни и зле възбудена сган. Особено отвратителен бе със своето ругателство и цинични изрази началникът на гарата – един добре облечен господин запасен офицер, както научихме. На вид благороден и интелигентен, той се оказа отвратително мръсен псувач, както всеки сърбин. Гнусни псувни се отправяха и по адрес на България и нейния държавен глава с провикване, че последният бил полудял и избягал от София и пр., и пр. Точно в 5 часа откараха ни към южния край на гарата и ни заключиха в един малък вагон за животни с надпис: „6 коня, 30 човека“. Сочейки на надписа, началникът на гарата между другите псувни се провикна: „6 коня, равни на 30 бугарски професори пропагандатори“. „Вървете сега да браните Видин, а не да ширите вашата пропаганда в Македония“. В тоя вагон неподвижно и изложени на задушаване бидохме задържани до 11 часа и през всичкото това време разни тъмни личности, цивилни и военни, забикаляха около вагона и викаха, че непременно е трябвало да бъдем избити. Тук за първи път чухме обвинението в непокорство на сръбските закони и власти, и в провокиране населението към революция против сръбската държава и пр. Едва след 11 часа вагонът бе прикачен към новосформирания трен и потегли към Скопие. Нова вълна от псувни и ругателства от всичко сръбско на гарата. Като венец на това, началникът на последната отправи към другаря ни свещеник, а ведно с това и към цялата група, следния характерен за сърбина поздрав: „Среден ти път, попе, пизда ти материна!“¹

Усилена стража ни посрещна на Скопската гара и ни отведе в новия затвор, дето бидохме задържани цели 9 денонощия като в крепост, без да можем да видим човек, а камо ли да си доставим необходимото за живот. Всичко нужно за храна трябваше да си доставяваме чрез стражата на затвора, която всячески гледаше да ни експлоатира и да използва нашата сиромашка кесия.

В Скопския затвор намерихме арестувани повече от 120 българи, половината от които из гр. Скопие и Скопско, а другите бя-

---

¹ Поради нецензурност на израза не го превеждаме.

ха емигранти по рождение из разните краища на Битолския вилает. На връщане от Америка те били спрени от сръбските власти в Скопие и задържани в затвора на цял един месец. Тия злощастници бидоха освободени на 18 юлий. Научихме, че на мнозина от тях в първите дни на арестуването били обрани парите им, припечелени в странство.

В Скопие докараха и присъединиха към нас още две групи учители: 17 души от Прилеп и 6 души от Ресен. Също към нашата група биде прибавен и скопския учител Г. Петров. Другите скопски учители заедно с някои по-видни граждани, всичко около 100 души, още на 22 юний били са интернирани в гр. Митровица.

На 23 юлий от Скопие бидохме изпратени с трен за Смедерево. Там нови угрози, нови демонстрации, помимо привидната любезност на местните власти. Характерното е, че тук грозните закани идеха не само от вилнеющата тълпа, но и от самите стражари, които бяха поставени на пост да ни охраняват от тълпата.

Благодарение [на] гостоприемството, което ни се оказа от капитанина на австрийския параход Хилдегард¹, ние на 24 юлий можяхме да напуснем сръбската територия, морално и физически чувствително измъчени и парично изтощени, но поне със запазен живот.

Братята сърби не се въздържаха да излеят злобата си върху нас и след излизането ни от сръбска територия. Така в Оршова ни се съобщи, че от Смедерево било протелеграфирано до Оршовския префект, какво ние се екстернираме като хора смутители, и че идем от места заразени от холера. Само по тая причина нам не бе позволено да слезем в града Оршова, а останахме цели 4 денонощия в пристанището на борда на парахода. Само след телеграфическа преписка, разменена с дирекцията на параходното дружество във Вена² и благодарение грижите на българското правителство, към което ние изказваме най-дълбоката своя благодар-

---

¹ Вероятно става дума за наименованието на самия кораб, тъй като „Хилдегард“ е женско име. Така са се наричали: втората съпруга на император Карл Велики; дъщерята на крал Людовик Благочестиви; една от Фландърските графини на Холандия и др. С такова име са известни две пророчици – Рейнската Сибила от Бинген през XII в. и баварската светица Хилдегард фон Щайн.

² Така българите са наричали Виена.

ност, на 28 юлий със същия параход бидохме изнесени на българска територия в гр. Лом.

* * *

Още в Битолския затвор почерпихме от наши другари, които по-късно бидоха арестувани, някои достоверни сведения върху следните положителни факти:

1. Че Пелагонийският български митрополит Авксентий и протосингелът архимандрит Горазд, които още на 17 юний едновременно с нас бидоха задържани под строг арест в митрополията, на 25 същия под усилена стража били са екстернирани в Солун и от там подир като са имали големи неприятности от гръцките власти, отпътували за Цариград, дето пак ги очаквали нови неприятности с турските власти.

В продължение на следните 5 дена – 25 до 30 юлий, бидоха едно след друго прекарани през Битоля и екстернирани в Солун, Охридският митрополит Борис, Дебърският епископ Иларион¹, Прилепският Архиерейски наместник свещеник Иван Антонов и Кичевският такъв свещеник Димитър Константинов.

В Скопие пък узнахме, че почти през същите дни екстернирани са били през там българските митрополити Дебърският Козма, Велешкият Мелетий и Скопският Неофит, протосингелът при Скопската митрополия архимандрит Дионисий и други някои още архиерейски наместници.

2. Веднага след екстернирането на митрополита Авксентия, битолските сръбски власти са се отнесли до местните там български енорийски свещеници със заповед, да не се споменуват вече името на последния в църковните служби, тъй като той, Авксентий, „доброволно напуснал епархията и заминал в странство“. Казано им било, че съгласно със статия 79 от инструкцията на сръбското правителство за управление [на] новоосвободените краеве, ще трябва да споменуват името на сръбския Белградски митрополит Димитрия.

Упражненият над духовенството натиск имал своите резултати и в службата на Петровден, последвана от молебен за сръбския

---

¹ Става въпрос за епископ Иларион Нишавски, заместник на титулярния митрополит Козма Дебърски.

крал Петра, в българската съборна църква „Рождество Пресветия Богородици“ в Битоля биде изпуснато името на епархийския кирярх Авксентия, а се споменаха имената на Негово Блаженство Екзарха Йосифа и на владиката Димитрия.

3. Два дена след това на българските свещеници в гр. Битоля бе направено строго и категорично предложение в смисъл, че или ще подпишат декларацията за отказването си от Българската Екзархия и признаване ведомството на сръбската църква, или в 24 часов срок семейно ще бъдат екстернирани и хвърлени в гръцка зона, та каквото щат гърците да правят с тях. Получаваните в Битоля сведения за ужасите, вършени в гръцката зона над беззащитното българско население от една страна, суровата категоричност на сръбските власти от друга, сломили духа на свещенството и то, по неволя, се е подчинило пред терора и от 17 юлий нататък, в църковната служба започва да се споменава само името на сръбския митрополит Димитрия.

За забелязване е, че Екзархийското паство в Битоля след горния акт започнало люто да осъжда и критикува свещенството, от което то [населението], с право е очаквало по-голяма твърдост и самопожертвование.

4. На 3 юлий същото било направено със селските свещеници в Битолската кааза, голяма част от които бяха задържани в затвора и освободени само след подписването на исканата декларация.

5. Над входа на втората българска църква в Битоля личеше красиво нарисувания надпис: „Български Православен Храм Св. М. Неделя“. Още през м. февруарий, една нощ тоя надпис бе заличен от непознати хора. Направи се оплакване пред окръжния началник, който изказа съжаление за станалото, отдаде случката на някои развалени хора, гамени, и препоръча да се поправи повредата. Надписът биде възобновен в по-красива и прилична форма. Сега обаче, на 25 юний, в деня на екстернирането на митрополита Авксентия, по официална наредба на властта, в предметния надпис биде заличена думата **български**, също – еровете и буквата „ъ“, и по тоя начин даде му се сръбски вид. В предвечерието на 7 юлий, храмовият празник на „Св. М. Неделя“, властта назначи за епитроп на същия храм сръбоманина Методий Оцевик.

ЦДА, Ф. 246 к, оп. 3, а.е. 138, л. 592–595. Машинопис.

№ 4
**РАПОРТ НА ПЕЛАГОНИЙСКИ АВКСЕНТИЙ ЗА
ПОЛОЖЕНИЕТО В ЕПАРХИЯТА МУ ПОД СРЪБСКА
ВЛАСТ И ПРОГОНВАНЕТО МУ ОТ БИТОЛЯ**

София, 12 септември 1913 г.

Българска Екзархия
Получено на 30.IX.1913г.
Вх. № 1821

До Негово Блаженство
Българския Екзарх Господин
Г-н Йосифа I
в Цариград

Приложение 2.

Ваше Блаженство,

По повод писмото Ви от 3-й т.м. под № 1033 имам честа да донеса за сведения на Ваше Блаженство и надлежна разпоредба следното:

Веднага със започването на Балканската война, прекъснаха се, както е известно, пощенските и друг вид съобщения между Битоля и Цариград. При абсолютната невъзможност да държим Ваше Блаженство в течение на събитията, засягащи екзархийското паство в поверената ми епархия, мен се представи удобен случай да изпращам сведенията си върху разните произшествия направо в София, в почитаемото Министерство на външните работи и на изповеданията. Правих това най-редовно с твърдата вяра, че тези сведения своевременно ще бъдат използвани. Сега, по повод гореказаното Ви писмо, ще се постарая да възпроизведа¹ тук някои по-характерни факти:

---

¹ Този пасаж навежда на мисълта, че първите рапорти на Авксентий Пелагонийски не са запазени, поради което по покана на Екзарх

При настъпването на съюзните освободителни войски към Битоля, българското население в този град и околността беше обзето от неописуема радост. За съжаление обаче тази радост скоро се превърна в горчиво разочарование, щом като населението видя, че липсват български войски, а още повече като почувства, че братята сърби се явиха в страната и започнаха да се държат¹ в нея не като съюзници и освободители, а като неприятели, завоеватели и грабители.

Сръбските войски влязоха в Битоля на 6 ноември 1912 г. В същия ден още група от около 15 души младежи, излезли на $\frac{1}{2}$ час извън града да посрещат освободителите, биват обрани от самите войници. На всичките тия посрещачи били ограбени часовниците и кесиите им с пари.

Точно месец и половина от горната дата продължи безразборното ограбване на имота, движим и недвижим, на населението. Без всякакъв реквизиционен ред и то все под вид на „турска стока“ грабиха и официалните органи на административната власт, и разните войсковы началства, а и частни войници, и служачи, и всички. Добитък, храни, облекло, покъщнина, земеделчески оръдия и машини, често и самите жилища даже, – всичко, всичко безмилостно бе подхвърлено на грабеж и унищожение. Така от чифлика на българина Хар. Х. Илиев в с. Беранци ограбени са около 300 кила разнообразно жито, 20 глави едър добитък, чиято стойност заедно с щетите² причинени върху разните постройки и земеделчески оръдия [възлиза] на почетната сума от около 600 лири турски; на битолските касапи Кузма Митрев и Цале Трайков, българи, биде заграбено от Дунавската дивизия цяло стадо 529 глави дребен добитък; на Нове Ангелев и Цветан Тасов от с. Иваневци – 100 глави дребен добитък; на битолската търговска фирма Борис Крапчев и С-ие, заграбено е добитък и храна на стойност от около 1 000 лири турски; на прилепчанина Никола Мотев, касапин в град Солун – цяло стадо 500 глави ярци; на ханджийския еснаф в Битоля биде заграбено около 450 000 оки сено, складирано в общинския сенарник и описано подробно в специален тефтер пазен при Битолското беледие – и пр. и пр.

Йосиф той възпроизвежда впоследствие онова, което си спомня.

¹ В оригинала „да се пораждат в нея“.

² В оригинала „ощетенията“.